

Från världsmedborgare till lokalinvånare

I och med coronapandemins utbrott år 2020 stannade världen. Nationsgränser stängdes och resor inrikes avråddes eller förbjöds. Allt resande, arbete som nöjesresor, minskade drastiskt. I skrivande stund, våren 2021, är det fortfarande osäkert när resandet kommer att ta fart igen.

I denna tankestudie kommer vi att undersöka vilken inverkan nya former av resande kan ha på stadsbilden. Med ändrade rörelsemönster följer nya behov men också möjligheter. Kanske kan trycket på förändring till följd av pandemin leda till ett robustare och mer anpassningsbart samhälle. Vilka dessa behov och rörelsemönster skulle kunna vara kommer att utforskas i denna artikel, med fokus på Stockholm.

Den ökade globaliseringen

De senaste 100 åren har vi sett en ständigt ökande globalisering. Med globalisering avses den sociala, ekonomiska och politiska process som knyter samman världens alla hörn och för länder närmre varandra. Denna process har påskyndats av en snabb teknikutveckling som i sin tur har banat väg för enklare informationsspridning – via radio, telefon, television och sedermera även internet och den smarta telefonen.

Med globaliseringen har vi också ökat vårt resande. Även denna ökning har skett till följd av nya tekniker. Den rese-revolution som järnvägen blev startskottet för har trappats upp av flygtrafikens lågprisresor som har normaliserat både det nationella som det internationella resandet. Bland annat visar beräkningar i en rapport från 2016 att antalet internationella resor gjorda av svenska invånare ökade med 130 % mellan 1990 och 2014.

Det urbana samhället

Historiskt sett har Sverige varit ett bondesamhälle. Vid 1800-talets början bodde hela 90 % av landets befolkning på landsbygden, något som skulle förändras i och med

industrialiseringen. Enligt SCB inföll den demografiska brytpunkten på 1930-talet, då lika många bodde på landsbygden som i städerna. Städerna fortsatte att växa under århundradet, vilket också 60-talets miljonprogram och flyttningsbidrag bidrog till. De som flyttade in till städerna fick helt enkelt hjälp för att hitta en bostad nära arbetstillfällena.

Idag har vi lämnat bondesamhället bakom oss och befinner oss istället i ett tjänste- och informationssamhälle, där majoriteten av yrkena finns i urbana områden. Detta har inte enbart bidragit till att påskynda urbaniseringen ytterligare, utan även befast synen på staden som centrum för arbete. Det är i städerna som företagen bygger sina kontor och det är dit människor flyttar. Det är även där som arbetstillfällena finns och ett bredare utbud av nöje och kultur. Faktum är att flytten till städerna har blivit så omfattande att landsbygden avfolkats och städerna lider bostadsbrist. Urbaniseringen har med andra ord både för- och nackdelar.

Pandemins år, 2020

Den 11 mars 2020 deklarerade WHO att Covid-19 var att betrakta som en pandemi. En pandemi innebär att sjukdomen redan finns eller kommer att finnas i alla världsdelar. I skrivande stund, våren 2021, har pandemin pågått i över ett år. Pandemin är en stor tragedi för mänskligheten, för de som blivit svårt sjuka och för de som mist nära och kära. Den stora sorg som coronaviruset bidragit till kan inte nog understrykas och uppmärksammas. Dessutom kommer det att krävas ett rejält efterarbete för att lindra sorgen bland de efterlevande och med målet att historien inte ska behöva återupprepa sig.

Pandemin har resulterat i många förändringar i vardagen, inte minst har hemmet hamnat i blickfånget. De som har kunnat arbeta hemifrån har rekommenderats att göra det. I synnerhet har detta gällt tjänstemannasektorn, och mantrat ”Stanna hemma” har varit en konstant i smittskyddsarbetet. Stadens styrkor som närhet, umgänge,

uteliv och stor social rörlighet har under pandemin plötsligt även visat sig vara dess svaghet. Det är ju nämligen just i mötet mellan människor som smittan sprids. Ett år in i pandemin ser vi att människan är – och behöver vara – mer anpassningsbar och dessutom beredd på att leva i en föränderlig och dynamisk miljö.

Pandemier genom historien

Coronapandemin är inte den första pandemin under 2000-talet. 2009 bröt svininfluensan ut och den 11 juni samma år blev den klassad som pandemi. Antalet drabbade och döda var dock betydligt färre än hittills under coronapandemin. Större pandemier genom historien är *Justinianska pesten* (541–747), *Digerdöden* (1347–1353), 1800-talets tre kolerapandemier, *Polio* (1881) och *Spanska sjukan* (1918–1920). Pandemier är alltså föga ett nytt fenomen. Forskare har även tidigare varnat för framtida pandemier om vi inte går över till en mer miljösamt, hållbar livsstil.

Pandemier har historiskt sett haft långtgående effekter på våra samhällen, men har även visat sig bidra till samhällsförbättringar. Östersund drabbades hårt av *Spanska sjukan* eftersom de hade snabba järnvägsförbindelser, flera arméregementen samt en trångbodd och undernärld befolkning. Hösten 1918 registrerade staden höga dödstal och staden insåg sin egen sårbarhet och

enades i frågor om hälsa, fattigdom och hemlöshet med målet att bekämpa sjukan. Bland annat gjordes en skola om till sjukhus, vilket vid den tiden saknades i staden. Även glesbygden i t.ex. Lappland drabbades hårt år 1920, vilket kunde härledas till bristen på modern sjukvård. Händelserna kan ses som ett startskott på den svenska välfärdsmodellen, där Östersunds fokus på hälsa och närliggande sjukvård senare blev en förebild för resten av landet. Trots den handlingskraft som Östersund uppvisade uppgick dödsiffran i Jämtland till hela 1200 personer, vilket visar på bristerna i krisberedskapen. Historien kommer att utvisa vad vi lär oss och förändrar utifrån erfarenheterna av coronapandemin.

Stadens förändrande förutsättningar

Riksbankens jubileumsfond (RJ) finansierar varje år ett stort antal forskningsprojekt, som under 2020 låg under temat Staden. *Alexander Ståhle* beskriver i RJ:s årsbok *Den framtida staden* bakgrunden till varför vår stad idag ser ut som den gör och hur den till stor del är anpassad utifrån bilismen. Men klimathot, tilltagande luftföroreningar, fler trafikolyckor och platsbrist har fått stadsplanerare att komma på nya tankar. Vi vill inte längre vara beroende av bilen. Denna insikt i kombination med de postpandemiska livsvillkoren kan komma att lägga grunden för en helt ny stadsbild.

"Klimathot, tilltagande luftföroreningar, fler trafikolyckor och platsbrist har fått stadsplanerare att komma på nya tankar."

Hemmakontoret, det flexibla kontoret och kontorsbyggnaden

Det största diskussionsämnet på tema arbete *post Corona* kommer troligtvis vara den om arbetsplatsen. Många tjänstemän har upplevt att det både varit mer bekvämt och produktivt att kunna arbeta hemifrån. Även om många uppger att hemarbete på heltid inte är eftersträvarvärt, finns det en viss konsensus om att möjligheten till att arbeta hemifrån på deltid är här för att stanna. Regeringen har konstaterat att detta även innebär en risk för att kontors- och affärslokaler kommer att stå tomma, och har därför tillsatt en utredning av frågan. Deltidskontoret kommer att ställa nya krav på arbetsgivaren liksom på fastighetsförvaltaren. Var kommer tjänstemännen att sitta, och hur kommer denne att arbeta och använda kontorslokalerna? Vi vet inte svaret på dessa frågor idag, men vi vet att upplägget och behovet med stor sannolikhet kommer att se annorlunda ut i framtiden.

Det minskade resandet

Som ovan nämnts reser den moderna människan som aldrig förr. Upptäckarglädje, social interaktion och miljöombyte har bidragit till resandet, liksom företagets globalisering. Resandet kan delas in i två kategorier: *nöjesresenärer* och *affärsresenärer*.

Enligt *Stockholm Hotel Report 2020* är de hotellgäster som besöker Stockholm stad ungefär lika delar nöjesgäster och affärsresenärer. Dessa beräkningar gjordes under 2019, dvs. före pandemin.

Tack vare *Tillväxtverket* och *SCB* kan vi jämföra hotellens rumsbeläggning i Sverige under 2019 och 2020. För april 2020 var rumsbeläggning på svenska hotell endast 26 % av motsvarande period för föregående år (ref. *SCB* och *Tillväxtverket*). För juni och juli låg motsvarande siffra på 39 resp. 64 %. Det blev alltså ett litet uppsving under sommarmånaderna. I och med de reserestriktioner som rådit under perioden kan vi anta att majoriteten av hotellgästerna varit inrikesgäster. Människan kommer helt enkelt att fortsätta göra sitt yttersta för att hitta nya sätt att

resa på. Med det sagt kan vi, trots en förväntad framtida återhämtning, anta att pandemin ändå påskyndat förändringar av resmönster (förändringar som av klimatskäl kanske ändå hade blivit nödvändiga).

Mål 11: Hållbara städer och samhällen

För att klara de globala målen måste vi satsa på lokala förändringar. Ett av dessa mål, nummer 11, är *Hållbara städer och samhällen*, eller ”göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara”. Bland de delmål som ligger under mål 11 hittar vi bland annat: inkluderande och hållbar urbanisering, minskade antal dödsfall och antalet människor som drabbas av katastrofer. Dessutom inkluderar målet integrerade strategier och planer för inkludering, resurseffektivitet, begränsning av och anpassning till klimatförändringarna samt motståndskraft. Dessa ambitiösa mål kräver ett helhetsgrepp för att kunna uppnås. Coronapandemin har inte enbart visat att samhällsplaneringen kräver nytänkande, utan kan även vara den brytpunkt som vi behöver för att börja fokusera på våra närmaste kvarter och vad de kan tänkas behöva, för att i förlängningen bidra till globalt ökat välmående.

Den anpassningsbara staden

Den framtida stadsbilden börjar knappast från noll. Det har konstaterats att ca 70 % av alla byggnader år 2050 kommer att vara från före millennieskiftet. Den framtida staden är därmed till stor del redan byggd. Så istället för att endast fokusera på hur vi kan skapa smarta nybyggnationsprojekt måste vi även fundera på hur vi kan skapa ett urbant samhälle som kan anpassas för konstant förändring. Det gäller alltså att både ta vara på det vi har och att skapa en föränderlig infrastruktur.

Hur ska befintliga kontor och hotell användas i framtiden? Det är en fråga som många ställer sig detta nu när kontoren plötsligt flyttat in i våra hem. Att anpassa färdiga byggnader till en annan verksamhet än den ursprungliga kräver en hel del arbete, inte minst utifrån ett brandskyddsperspektiv. Olika verksamheter har helt enkelt olika kravnivåer. Därtill krävs även ekonomiska, sociala och politiska incitament.

År 2020 fanns det 177 hotell i Stockholms kommun. Säg att varje hotell är 15 000 m² stort (mindre hotell ligger runt 10k, de större på över 20k). Det skulle innebära att

ca 70 % av
alla byggnader
år 2050 kommer
att vara från före
millennieskiftet.

det i Stockholm finns flera miljoner kvadratmeter hotell. Som ovan nämnts vet vi att hälften av alla resande till Stockholm är affärsresenärer. Tänk om dessa inte kommer tillbaka efter pandemin i samma utsträckning? Det skulle kunna innebära att 100 000-tals m² centralt belägna ytor står tomma. Det vore ett slöseri på attraktiva resurser, både ur klimatsynpunkt och från ett socialt och ekonomiskt perspektiv.

Innan vi springer händelserna i förväg bör vi dock nämna att affärsresandet med största sannolikhet kommer att komma tillbaka, om än i annan form och volym. Med räkneexemplet ovan vill vi endast belysa att fastighetsförvaltarna, liksom Stockholms stad, kommer behöva fundera på hur den framtida staden ska användas.

Hotell- och kontorsbestånden är endast en liten del i sammanhanget, men vi vill illustrera den potential som redan existerande byggnader har i relation till nybyggda. Staden måste även kunna stå pall för framtida kriser och där har vi lärt oss att samhället inte är redo. Vem vet vilka pandemier, naturkatastrofer eller konflikter en stad kan komma att utstå? När dessa kommer måste staden snabbt kunna ställa om.

Exempel på omställning

Att förändra byggnaders syfte och användningsområde är inget nytt. Bland annat har vi sen 2000-talet sett en uppgående trend i att omvandla övergivna industrilokaler till kontor och bostäder. Exempel på detta är t.ex. Gasverksområdet i *Hjorthagen* och *Slakthusområdet*, båda i Stockholm, samt *Kockums Gjuteriet* i Malmö. Kanske kommer rentav dagens kontorskomplex en gång i tiden omvandlas på samma sätt som 2000-talets industriområden? *Skatte-skrapan* på Götgatan i Stockholm är ett annat tydligt exempel som visar att anpassningar är möjliga att genomföra. Där har Skatteverkets gamla lokaler byggts om till studentbostäder.

Det finns även exempel på snabba och kortsiktiga omställningar. När museerna stängdes ner i Frankrike

som en reaktion på coronaviruset användes lokalerna som blodgivarcentraler istället för att stå tomma. I Umeå har Tegs kyrka under våren agerat vaccinationscentral.

Digitala framsteg blir nyckeln till framtiden

Vi vet som sagt inte hur framtiden kommer att se ut, och vi vet inte hur människan kommer att leva om 5, 15 eller 50 år, än mindre om 500 år. Det vi däremot vet är att vi måste bygga motståndskraftiga och hållbara städer. Ett sätt att vara motståndskraftig är just att vara flexibel och rörlig men med en trygg infrastruktur och tillgänglig information. Om vi är insatta i vilka egenskaper våra städer har idag, blir det lättare att veta vad som krävs för att förändra dem imorgon.

Det finns redan initiativ till att skapa mer dynamiska städer. Ett exempel på detta är bl.a. Virtuella Göteborg – en digital tvilling av Göteborgs stad. ”Vi ser att stadens utmaningar ständigt ökar i takt med klimatförändring, segregation och samhällets komplexitet i stort. Vi behöver därför bättre metoder för att beskriva, förstå, planera och styra staden. Och det är här den digitala tvillingen kommer in i bilden”, förklarar *Eric Jeansson*, geodatastrateg på stadsbyggnadskontoret. Den digitala tvillingen tillgängliggör information och gör det möjligt att simulera framtida funktioner eller händelser i staden. På så sätt kan staden upptäcka svaga punkter i ett tidigt skede av förändring eller kris.

Vi vill med detta inspirera till handling. För att lyckas nå FN:s globala mål behövs en världsomvälvande, storskalig nystart. Då måste vi börja där vi står, och vara mer agila som individer och som företag. Människans digitala mognad fortsätter att öka och Industri 4.0 står runt hörnet. Pandemin har agerat katalysator i en redan växande digitalisering. Smart teknik och automatiseringar gör det möjligt att arbeta förebyggande på helt nya sätt. Det är viktigt att alla drar sitt strå till stacken så att digitaliseringen inte isoleras eller stannar av. Om alla delar av samhällsbyggnadssektorn följer med i utvecklingen kommer vi att kunna skapa helt nya värden – värden som i slutändan inte enbart kommer att rädda liv utan även få samhällen att blomstra. Låt oss nu odla vår trädgård.

Filippa Wieselgren, Bimfire Software

*Den här artikeln är skriven med stöd av
Michael Strömgren, Briab*

Referenser:

Boverket (2021). Förutsättningar för omvandling av lokaler till bostäder, Rapport 2021:3.

<https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2021/forutsattningar-for-omvandling-av-lokaler-till-bostader/>

Förenta nationerna. Goal 11: Make cities inclusive, safe, resilient and sustainable.

Förenta nationerna <https://www.un.org/sustainabledevelopment/cities/>

Göteborgs stad. Digital tvilling.

<https://stadsutveckling.goteborg.se/digitaltvilling/>

Invest Stockholm. Stockholm Hotel report 2020. Stockholm: 2020.

<https://www.stockholmbusinessregion.com/globalassets/about-us/publications/stockholm-hotellrapporten-2020-lr-spread-eng.pdf>

Kamb et al. Klimatpåverkan från svenska befolkningens internationella flygresor.

Göteborg: Institutionen för energi och miljö, Chalmers tekniska högskola, 2016.

Olsen, Björn, Pandemi: myterna, fakta, hoten. Norstedts, 2020

Melican; Briab. How Spanish flu helped create Sweden's modern welfare state. The Guardian. 2018-08-29.

<https://www.theguardian.com/cities/2018/aug/29/how-spanish-influenza-helped-create-sweden-modern-welfare-state-ostersund>

Stähle, Alexander. Den framtida staden. Makadam förlag: Stockholm & Göteborg

Öhman, Lennart i Släkthistoria 1/2018.

<https://slakthistoria.se/livet-forr/sjukdomar/spanska-sjukan-dodens-vinter-i-lappmarken>

BIMFIRE

BIMFIRE

Bimfire Software
www.bimfiretools.com

BIMFIRE

Bimfire Software är ett digitalt initiativ som kombinerar brandingenjörens kunskaper med digitala erfarenheter. Bimfire Tools är den första av en serie mjukvaruprodukter som syftar till att digitalisera brandskyddsarbetet.